

rondalles, a més, es presenten amb un comentari que les contextualitza en el seu grup temàtic i les relaciona amb altres versions del mateix tipus recollides en llengua catalana.

En conjunt, podem dir que l'obra *Literatura oral a Faió, Favara, Maella i Nonasp* constitueix una aportació de qualitat al coneixement del nostre patrimoni oral, demostra que avui encara és factible recollir aquests tipus de materials, que la feina ben feta i en equip sempre dona els seus fruits, posa en valor la llengua i la cultura catalana d'uns territoris de frontera —en els qual sovint hi ha dificultats culturals i instrumentalitzacions polítiques de la realitat lingüística—, complementa la ja extensa bibliografia de materials recollits i mostra la riquesa, varietat i vitalitat de la literatura oral que és alhora profundament local i extraordinàriament universal.

FABRA, Pompeu: *Obres completes*, 9, Barcelona - València - Palma: ECSA - Edicions 62 - Edicions 3i4 - Moll, 2013.

ANDREU SENTÍ

Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana
andreu.senti@ua.es

La publicació de les *Obres Completes* de Pompeu Fabra ha arribat al volum novè. Amb aquesta novetat bibliogràfica es clou una obra magna, transcendent i necessària, dirigida per Jordi Mir i Joan Solà, la de posar a l'abast de tothom l'obra fabriana. Després d'haver publicat les gramàtiques, el diccionari, els cursos i manuals, les traduccions, les *Converses filològiques* i l'epistolari, calia un darrer esforç. Aquest volum *nou* aplega diversos materials esparsos que tanquen el cercle i facilitaran enormement la difusió de tot de textos fabrians: conferències, articles, intervencions, etc. Malgrat això, sembla que no s'ha pogut acomplir totalment aquest objectiu. Els mateixos autors es lamenten que hi ha algunes obres que han estat atribuïdes al mestre Fabra que no s'han pogut trobar, com ara la *Catalan Grammar*. En tot cas, el resultat és magnífic. El volum desè arribarà més avant i serà el darrer, però ja no contindrà més obres de Fabra, sinó que tindrà un caràcter instrumental.

El volum que presentem consta de quatre parts. En primer lloc, hi trobem un article sobre el pensament sociolingüístic de Pompeu Fabra emmarcat en el context lingüístic i sociocultural dels segles XIX i XX. A continuació, hi ha les pàgines dedicades a la publicació dels textos fabrians que ha editat, ordenat, justificat i presentat Josep Murgades. Tot seguit, Albert Jané i Jordi Mir presenten una detallada cronologia general de la vida i l'obra de Pompeu Fabra. Finalment, tanca el volum una completíssima bibliografia de les publicacions i estudis sobre l'obra i la figura de Pompeu Fabra, una recerca que ha portat a terme Anna Pineda.

L'estudi de Georg Kremnitz i Francesc Vallverdú titulat «Introducció general al pensament (socio)lingüístic de Pompeu Fabra» repassa l'orientació dels estudis filològics i lingüístics contemporanis de Pompeu Fabra per tal de copsar quina era la dimensió sociolingüística del codificador. Aquest treball té dues seccions, de les quals ens ocupem tot seguit.

La primera part és un bon resum de l'evolució de les ciències del llenguatge al llarg del segle XIX i fins a l'estructuralisme de Saussure; és a dir, pretén copsar l'ambient lingüístic i cultural en què Fabra es formà i treballà. Kremnitz i Vallverdú posen de manifest l'interès de les ciències del llenguatge per la lingüística històrica i comparativa, la qual s'emancipa dels estudis filològics a inicis del segle XIX. Tanmateix, fan notar que els principals lingüistes del segle XIX no mostren gaire interès per la llengua des d'un punt de vista sociolingüístic i comunicatiu. En la configuració d'aquesta perspectiva dels estudis lingüístics van tenir un pes important autors com Grimm, Diez, Schleicher i els neogramàtics com Brugmann, Osthoff, Paul, Gamillscheg, Rohlfs i Meyer-Lübke.

En aquest context, també hi va influir el naixement del nacionalisme i la idea que va expressar Herder que «cada llengua tradueix la visió del món del grup humà que la parla». Els autors destaquen que, en aquest ambient, la nova lingüística del segle XIX cerca una aplicació a diferents grups de llengües i llur nacionalitat. En altres paraules: les principals aportacions lingüístiques d'aquest període van potenciar estudis lingüístics *nacionals*. En aquest sentit, destaca la visió dels francesos Gaston Paris i Paul Meyer, que van arribar a negar la llengua occitana i la van diluir dins el conjunt de diverses varietats locals *franceses*. En canvi, a l'Estat espanyol no hi va haver una filologia *nacional* tan desenvolupada. Tal com destaquen Kremnitz i Vallverdú, això va provocar que el lingüista més destacat del moment, Milà i Fontanals, tingués tota una altra visió i fos un defensor de la *periferia*. I en aquest marc, s'entén molt bé la figura de Pompeu Fabra.

Fabra començà a interessar-se en els quefers lingüístics quan els neogramàtics tenien una gran influència. Tot i que aquests lingüistes no mostraren gaire interès sociolingüístic, sí que consideraven certes influències socials en el canvi lingüístic. A més, aviat van aparèixer altres aportacions com les d'Hugo Schuchardt —que indicà la importància del contacte de llengües en l'evolució lingüística— o la irrupció de l'estructuralisme —amb una vessant més social que els corrents anteriors.

Kremnitz i Vallverdú tanquen aquest primer apartat amb unes reflexions transcendentals de caire més sociopolític. Més enllà de la connexió inherent entre l'auge del nacionalisme i el prescriptivisme, els autors dibuixen unes transformacions socials que van tenir conseqüències importants en el pensament sociolingüístic europeu. En primer lloc, destaquen l'extensió dels espais comunicatius a Europa, al si de la Revolució Industrial i la mobilitat de la població, així com també l'escolaritat obligatòria i uniformitzadora. En segon lloc, hi ha el fenomen del nacionalisme naixent: diverses nacions o grups demanen no formar part de l'espai comunicatiu estatal i això implica cercar una llengua referencial pròpia. Els exemples que comenten són encertats perquè eren coneguts per Fabra, especialment el cas occità.

La segona secció d'aquest article se centra en el context històric de Fabra i exposa i valora la visió sociolingüística de l'obra fabriana. El lingüista havia assumit la necessitat de treballar per assolir dos objectius: la codificació i l'extensió de l'ús social de la llengua. En altres paraules: la normalització lingüística. Aquest apartat descriu succintament el context sociolingüístic de Catalunya i les transformacions importants que va viure el país, que va passar d'un entusiasme espanyolista el 1860 a la reivindicació d'una nacionalitat catalana en els manifestos federals del 1868. Tots aquests canvis sociològics i polítics van fer evident la necessitat d'unes normes ortogràfiques. Fabra, des de *L'Avenç*, va assumir aquest repte, i va contribuir a portar-lo a terme gràcies a la institucionalització de la seua tasca, amb la creació de la Mancomunitat i de l'Institut d'Estudis Catalans.

Comptat i debatut, l'article subratlla la modernitat del pensament de Fabra, que se situava en la línia d'una lingüística més social com la que havia popularitzat Saussure, i que va incorporar clars aspectes sociolingüístics a l'obra de normalització del català.

El capítol de Josep Murgades presenta i justifica els textos i materials originals de Fabra que apareixen editats i ordenats en aquest volum novè per ell mateix. Òbviament, la publicació dels treballs de Fabra ocupa la part central i fonamental d'aquest volum. Es tracta d'un aplec de textos molt variats, de diferents temes, especialment de caire lingüístic. L'editor els ha ordenat en tres grans blocs: textos d'interès lingüístic i professional, textos d'interès cívic i sociopolític i textos d'interès crític i biogràfic. A més de l'ordenació temàtica i del lloc de publicació, també s'ha tingut en compte el diferent grau d'implicació de l'autor. Ací trobarem textos idiògrafs (alguns amb el pseudònim d'Esteve Arnau), textos reportats de conferències, converses o intervencions de Fabra, textos que va subscriure i, fins i tot, textos anònims, però clarament atribuïbles a Fabra.

Els textos del primer bloc, d'interès lingüístic i professional, apareixen sub classificats temàticament en quatre apartats. En primer lloc, trobem els textos que formen part de l'etapa de contestació de Fabra, sobre la reforma lingüística que començava. Aquests textos van aparèixer publicats, principalment a *L'Avenç*. També destaquen les conferències pronunciades al Centre Excursionista de Catalunya. El lector hi trobarà comentaris a molts aspectes gramaticals com l'ús del pronom *hi*, la *-r* final dels infinitius, les conjugacions verbals, diverses normes ortogràfiques com les referides a l'ús de la *c* i *g* finals, la *m* i la *n*, la «*l* doble», etc.

El segon subgrup dels materials d'interès lingüístic i professional es titula «textos, en castellà, de presentació i descripció de la llengua catalana». Fabra va escriure aquests textos per divulgar la realitat catalana. No només s'hi descriu gramaticalment la llengua catalana, sinó que es reivindica, s'explica l'extensió i la unitat de la llengua, així com també es defensa el nom de *català*. A tall d'exemple, vegeu com comença el primer article publicat: «No existe actualmente ninguna gramática catalana para uso de los castellanos; y, en realidad, apenas hace falta, pues contados serán los españoles de lengua castellana que sientan deseos de conocer un idioma que es hablado por más de tres millones y medio de españoles y

cuenta con autores como Llull y Auzias March entre los antiguos, y como Maragall y Verdaguer entre los modernos».

La tercera agrupació de materials són «textos de divulgació gramatical», entre els quals hi ha una sèrie de vint-i-quatre mostres aplicades de correcció lingüística: els lectors de *La Publicitat* enviaven articles que es publicaven amb una correcció comentada pedagògicament per Fabra, sota el títol *Observacions*. És especialment rellevant la publicació de tres textos titulats *Consultori* que seguien aqeixes *Observacions*. Segons apunta el professor Murgades, els *Consultoris* són equiparables a qualsevol de les *Converses filològiques*. Vegem-ne un fragment interessant sobre l'ús del verb *apretar*, que ha penetrat amb força en català: «Quant a *apretar*, era condemnat perquè és un mot versemblantment castellà que, introduït en el català, ha anat reduint l'extensió dels nostres verbs *estrènyer*, *prémer*, *pitjar*, *arrencar*, etc.».

Continua un apartat dedicat als «textos sobre cultura de la llengua». Amb aquesta denominació el curador aplega els textos i conferències reportades que tracten de la voluntat de desenvolupar una *llengua literària* en termes fabrians, és a dir, un *estàndard*. Tal com declara el professor Murgades, aquest recull de conferències de Fabra és la part menys coneguda de tots els materials publicats en aquest volum que ressenyem.

El segon gran bloc aplega els textos d'interès cívic i sociopolític, que mostren la dimensió pública i compromesa de Fabra en tres àmbits institucionals. Així, trobem textos produïts en el marc de les seues tasques a l'Institut d'Estudis Catalans, com ara el «Report dels treballs fets per les Oficines Lexicogràfiques durant el bienni de 1913-1915», intervencions de Fabra en les actes de la Secció Filològica, reports de conferències, etc. També hi ha un grup de textos escrits en el marc de Palestra, entitat de la qual Fabra va ser president. Des d'aquesta tribuna, va redactar textos propis de l'activisme social (adhesions, crides, manifestacions) i textos més reflexius sobre la vinculació llengua-nació. Un subapartat dedicat als materials que relacionen Fabra amb la Universitat Autònoma tanca aquest segon bloc.

Per acabar, el tercer bloc dels materials fabrians que es publiquen està dedicat a textos d'interès crític i biogràfic. Aquest bloc és més heterogeni i hi trobem textos que poden ajudar a configurar la visió de Fabra sobre altres personatges com Alcover, Delbosc, Rusiñol... o sobre altres realitats o esdeveniments de l'època, o sobre si mateix. Així, hi trobem diverses entrevistes interessants, com la que li fa Miquel Duran, arran d'una estada a València, o manifestos que va subscriure Fabra com el titulat «Per l'aproximació catalano-mallorquina». La darrera agrupació de textos és la més dispersa. Com descriu el títol, el lector hi trobarà «Comentaris, opinions, records» que tenen un interès lingüístic. En aquest cas, són textos reportats, extractes de converses. Tot seguit, s'ofereix una bibliografia general de les fonts i un índex força útil de tots els materials editats en aquest volum, el qual permet un maneig fàcil de la documentació fabriana.

La localització, selecció i edició de tots els materials de Fabra que acabem de ressenyar és una tasca lloable que facilitarà enormement els estudis futurs sobre

l'aportació lingüística, social i cultural de Fabra, ja que aplega textos de tan diverses procedències, que d'altra manera hauria estat difícil consultar-los tots.

La tercera part d'aquest volum novè és la «Cronologia general de la vida i l'obra de Pompeu Fabra» que han elaborat Albert Jané i Jordi Mir. Aquest capítol està introduït per unes pàgines on apunten alguns aspectes remarcables de la vida del lingüista. Els autors esbossen el recorregut geogràfic i vital de Fabra, en comenten l'activitat excursionista, la implicació cultural, la breu i poc entusiasta adhesió política, així com també les vicissituds de l'exili a Prada.

La cronologia és, certament, molt completa i pedagògica —detalla amb precisió els fets més importants de la seua vida i activitat professional. Finalment, s'han reproduït més de cinquanta documents, principalment fotografies però també documents variats: des de la invitació a la sessió solemne del nomenament de Fabra com a doctor *honoris causa* de la Universitat de Tolosa o el seu testament (en català, elaborat a Andorra), fins a retalls d'articles del diari o l'acta de sessió en què Fabra va ser elegit president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

El darrer capítol d'aquest volum és una compilació bibliogràfica que prova de reunir totes les referències dels treballs dedicats a l'obra i vida de Pompeu Fabra. Aquesta és una tasca ingent, ja que mai no serà total. De fet, com declara l'autora, Anna Pineda, «el treball que es presenta no vol ni pot ser de cap manera un recull absolut, tancat i definitiu». En les notes introductòries a la bibliografia, l'autora esmenta les característiques del procés d'arregla i selecció bibliogràfica que ha dut a terme, per al qual ha considerat moltíssimes fonts. En primer lloc, s'han tingut en compte els treballs presentats en diversos congressos —especialment els Col·loquis Internacionals «La lingüística de Pompeu Fabra» organitzats per la Universitat Rovira i Virgili. S'hi han inclòs, també, les referències bibliogràfiques que apareixen en els llibres dedicats a Fabra, com *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, de Xavier Lamuela i Josep Murgades, *Pompeu Fabra: vida i obra*, de Jordi Ginebra i Joan Solà o els llibres de Josep Miracle. També s'han consultat les referències de revistes com *Serra d'Or* o *Llengua Nacional* i els catàlegs de les institucions més importants (diverses universitats del Paísos Catalans, la Biblioteca Nacional de Catalunya i la Biblioteca Valenciana). El resultat d'aquesta recerca és un aplec bibliogràfic ordenat temàticament que serà una eina de consulta necessària per a futurs estudiosos de la vida i la figura de Pompeu Fabra.

El volum novè de les *Obres Completes* de Pompeu Fabra fa una enorme contribució als estudis lingüístics catalans ja que aplega en un sol volum una munió de materials d'interès lingüístic i cultural del mestre Fabra que provenen de fonts molt diverses i que altrament serien difícils de trobar. Però, a més, arrodoneix les *Obres Completes* amb tres altres aportacions: una visió sociolingüística del pensament de Fabra, una cronologia exhaustiva de la seua vida i obra i, finalment, una completa arregla bibliogràfica de la recepció fabriana. Sens dubte, una gran obra que honora els seus directors, Jordi Mir i Joan Solà.